

Informační bulletin Sociologického datového archivu

Panelový výzkum příjmové dynamiky (Panel Study of Income Dynamics)

Martin Kreidl

Sociologický ústav AV ČR,

člen týmů Sociální stratifikace a Datového archivu

Panelový výzkum dynamiky příjmů (Panel Study of Income Dynamics - PSID) je jedním z nejvýznamnějších současných amerických empirických výzkumů a rozhodně je nejvýznamnějším zdrojem dat longitudinální povahy, který mají současní američtí sociologové a ekonomové k dispozici. PSID probíhal v letech 1968 až 1999 každoročně, od roku 1999 se koná jednou za dva roky na reprezentativním vzorku Američanů a jejich rodin. Zaměřuje se především na vývojový aspekt ekonomického a demografického chování. Do roku 1997 byly sebrány informace o více než 60 000 lidech za dobu zahrnující 30 let jejich životů. Data jsou volně přístupná akademické i neakademické veřejnosti na Internetu. Unikátní povahu dat potvrzuje i četnost užití PSID v akademické komunitě. Podle statistiky publikačně nejužívanějších amerických výzkumů patří PSID mezi pět nejčastějších zdrojů dat (podrobněji viz SDA Info 1-2000). PSID je od svého založení prováděn a garantován Institutem pro sociální výzkum (ISR) při Michiganské univerzitě v Ann Arboru.

Výběr rodin a osob pro výzkum

PSID je panelový výzkum, tj. šetření je prováděno opakovaně na stejném výběru osob. Původní výběr PSID z roku 1968 zahrnoval vlastně dva nezávislé výběry: národní pravděpodobnostní výběr a výběr nízkopříjmových domácností. Národní pravděpodobnostní výběr (NPV) zahrnoval se stejnou pravděpodobností všechny domácnosti ve 48 pevninských státech americké federace a byl Institutem pro sociální výzkum navržen tak, aby dosáhl cca 3 000 dokončených rozhovorů. Výběr nízkopříjmových domácností pocházel z Výzkumu ekonomických příležitostí, který prováděl Národní cenový úřad (*Bureau of the Census*). V polovině šedesátých let z tohoto výzkumu ISR vybral

Obsah čísla:

Panelový výzkum příjmové dynamiky

Martin Kreidl

Sociologický datový archiv

je členem CESSDA,

Integrovaný datový katalog CESSDA

Jindřich Krejčí

Světová databáze štěstí

Petr Soukup

Centrum pro výzkum veřejného mínění

Alice Glasová

2 000 nízkopříjmových domácností, v nichž byla hlava rodiny mladší šedesáti let.

Od roku 1968 do roku 1996 výzkumníci dotazovali každý rok všechny členy původních vybraných rodin. Dotazování probíhalo bez ohledu na to, zda lidé žili ve svém původním bydlišti, nebo se stěhovali; dospělí respondenti postupně stárlí a děti se osamostatňovaly a zakládaly své vlastní rodiny. V devadesátých letech byl výzkum zásadně změněn. Jednak se v roce 1997 přešlo na dvouletý cyklus dotazování a také byl původní vzorek redukován a nově doplněn o rodiny imigrantů z období po roce 1968 a o jejich děti. Původní vzorek byl zredukován z původních 8 500 rodin v roce 1996 na 6 168 v roce 1997. Všechny vynechané rodiny pocházely z původního nízkopříjmového vzorku. V roce 1990 bylo do výzkumu přidáno 2 000 imigrantských rodin pocházejících z Mexika, Kuby a Porto Rica. Přestože tyto rodiny reprezentovaly největší skupiny amerických imigrantů, vynechal nový vzorek imigranty z Asie a byl proto v roce 1995 opuštěn. Od roku 1997 byl zkonstruován nový vzorek, tentokrát zahrnující celé spektrum amerických imigrantů; celkem 441 rodin. V roce 1997 se výzkum uskutečnil na 6 434 rodinách a očekává se, že do roku 2005 naroste na plných 7 400.

Sběr a kvalita dat

V letech 1968 až 1972 se PSID prováděl s použitím metody osobního dotazování. Od roku 1972 je většina rozhovorů prováděna přes telefon. V roce 1993 PSID

Sociologický datový archiv je pracoviště Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. Základní cíle archivu jsou uchování a veřejné zpřístupnění elektronických datových souborů z projektů sociologického výzkumu, podpora jejich použití pro sekundární analýzu a technická podpora speciálních výzkumných projektů.

zavedl metodu počítačem podporovaného telefonického dotazování (CATI). V roce 1997 bylo 97,5 % rozhovorů uskutečněno přes telefon a všechny rozhovory byly provedeny s počítačovou podporou.

V panelových výzkumech je klíčová reprezentativita a zkreslení v důsledku ztracených respondentů. V průběhu existence PSID proto rada dohlížitelů iniciovala řadu studií prověřujících kvalitu a reprezentativitu dat. V první vlně výzkumu dosáhla návratnost 76 % z vybraných rodin. V roce 1969 se výzkumu zúčastnilo 88,5 % dospělých z těch, kteří se zúčastnili výzkumu v předchozím roce. Od roku 1969 se meziroční návratnost pohybovala v rozmezí 96,9 a 98,5 %. V roce 1990 byl poprvé učiněn pokus znovu kontaktovat ty respondenty, kteří v předchozích letech účast odmítli. I přes tyto pokusy se postupná "úmrtnost" respondentů za dobu existence PSID kumuluje a proto je reprezentativita vzorku stále externě validizována. Podrobnosti o výzkumech kvality dat jsou detailně popsány v Uživatelském manuálu (kapitola 5), který je k dispozici na internetové stránce PSID (www.isr.umich.edu/src/psid/chap5.html).

Obsah výzkumu

Výzkum nabízí celou varietu informací sebraných o respondentech i jejich rodinách za třicetileté období. Hlavní témata jsou ekonomická a demografická. Velká pozornost je věnována dynamice a struktuře příjmů, zaměstnání, změnám ve složení rodin, a změnám místa bydliště. Některé vlny výzkumu věnovaly pozornost i více sociologickým a psychologickým otázkám. Výzkum je členěn na část získávající data o domácnosti jako celku (např. typ bydlení) a dále na část získávající informace o jednotlivých členech domácnosti (věk, příjmy atp.). Zatímco některé informace jsou získávány o všech členech domácnosti, největší pozornost je věnována přednostům domácnosti.

Klíčovým úkolem PSID je udržet reprezentativitu jednotlivých šetření. V průběhu let se, až na výjimky zmíněné dříve, neměnil obsah ani design výzkumu. Centrálním zájmem výzkumníků je podchytit dynamiku příjmů a jejich struktury, zaměstnání, změny ve složení rodiny a demografické události a jejich komparabilitu v průběhu času. Od roku 1985 byl do výzkumu dodán modul sledující retrospektivně fertilitu a manželskou historii jedinců v rodinách. Další důležitá témata PSID zahrnují výdaje na bydlení a jídlo, dobu strávenou domácími pracemi, zdraví (v roce 1999), spotřebu, bohatství, penze a úspory.

Příležitostné dodatky

PSID zahrnuje mimo hlavní modul i příležitostné, více či méně pravidelné dodatky. V počátečních letech byli respondenti například dotazováni o povaze své čtvrti, péči o děti, motivaci, pracovní kvalifikaci, plánech na důchodový věk. V nedávných letech zase na vzdělání, zkušenosti z armády, zdraví, příbuzenské sítě a bohatství. V devadesátých letech byla uskutečněna celá série dodatků sponzorovaných Národním institutem pro stárnutí (*National Institute on Aging*) zkoumajících

zdraví seniorů v rodině: obecný zdravotní stav, aktivity denního režimu, pečovatelskou službu v domácnostech i specializovaných institucích a výdaje na zdraví. Tyto otázky, společně s modulem "Zdraví" připraveným korporací RAND pro rok 1990, poskytují bohatý datový zdroj o šestileté historii zdravotního stavu u starších respondentů. V letech 1993 až 1995 se dodatky zaměřily speciálně na náklady spojené s péčí o zdraví u starších lidí a na rozsah, v němž mladší respondenti věnují svůj čas nebo finanční zdroje starším členům rodiny.

Dalším důležitým rozšířením PSID byl dodatek o dětském vývoji poprvé sponzorovaný Národním institutem pro dětské zdraví a lidský vývoj (NICHD) v roce 1997. Tento dodatek zkoumal vývoj lidského kapitálu u 3 600 dětí ve věku 0 - 12 let v rodinách panelu PSID. Dodatek extenzivně měřil rodinné zázemí, rodinné procesy, dětské časové stopy doma a ve škole, školní i neškolní péči a samozřejmě rovněž kognitivní, emocionální a fyzické funkce. Data o dětském vývoji budou znovu sbírána v letošním roce. Data z dodatků jsou zpravidla poskytována ve zvláštních souborech, ať už proto, že se jedná o kvalitativně odlišný typ dat, než jsou data z hlavního výzkumu, nebo proto, že celkový datový soubor ze všech sběrů PSID narůstá do takové velikosti, že je jak z hlediska místa, tak z hlediska snadného zpracování velmi nepraktický. Podrobnější informace o jednotlivých separátních datových souborech naleznete na internetové stránce PSID.

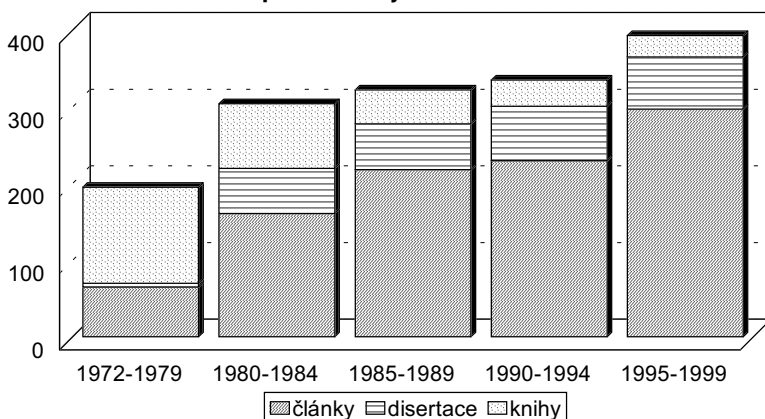
Distribuce dat a informací PSID

Datové centrum na internetové stránce PSID umožňuje uživatelům specifikovat podle svého přání libovolnou část nebo části dat z PSID, nahrát si je ze serveru PSID a poté zpracovat na vlastním počítači obvyklým způsobem. Datové centrum generuje data ve formátu ASCII nebo SAS společně s definitorickými programy pro OSIRIS, SAS, SPSS a STATu. Mimoto datové centrum poskytuje kódovníky a instrukce pro tazatele ve formátu HTML. Datové centrum v posledních letech obsluhuje přibližně 6 500 výzkumníků a studentů ročně. Jedná se o jednoznačně nejpobulárnější způsob získání dat z PSID. Mimo datové centrum je možné získat data rovněž z předpřipravených datových souborů, které jsou vystavené na Internetu a jsou dostupné prostřednictvím anonymního FTP připojení. K těmto datovým souborům patří též dokumentace, ale i speciální programy v SAS a SPSS, které mají pomoci uživatelům vytvářet analýzy trendů. Organizátoři PSID pomáhají uživatelům i s problémy stran analýzy a zpracování dat (kontakt je opět na Internetu).

Využití dat

Snadná dostupnost a unikátní povaha učinily z PSID jeden ze světově nejčastěji používaných datových zdrojů o současné americké společnosti. Od roku 1968, kdy byl PSID zahájen, bylo na celém světě publikováno více než 2 000 časopiseckých článků, knih, příspěvků do monografií, vládních zpráv, pracov-

Graf 1. Souhrnná statistika publikací z PSID za pětiletá období do roku 1999. Počet publikovaných titulů.

ních textů a disertací založených na PSID. Z toho je více než 300 knih a kapitol v knihách. Články vyšly ve více než 234 různých časopisech. Graf 1 ukazuje rostoucí počet článků, knih a disertací založených na PSID. Jen za posledních pět let vyšlo 290 odborných článků a 70 disertací vycházejících z PSID.

V šedesátých letech stála za vznikem PSID touha empiricky popsat chudobu ve Spojených státech a doložit efekty války proti chudobě na výskyt a riziko chudoby. V té době byl velmi rozšířený názor, že nezaměstnanost je hlavním faktorem, který způsobuje ekonomické obtíže domácností. Pravděpodobně nejdůležitějším závěrem získaným z raných let bylo zjištění, že změny ve struktuře rodiny (například rozvod) jsou přinejmenším stejně důležité pro ekonomický blahobyt domácností jako samotná nezaměstnanost. Například bylo zjištěno, že příjem žen po rozvodu klesá až o 30 % (např. Hoffman 1977; Duncan a Hoffman 1985).

Nejčastější oblasti výzkumů založených na PSID

V době "Války proti chudobě" prezidenta Johnsona bylo hlavním cílem sběru ekonomických a demografických dat zhodnocení činnosti vládní administrativy v boji s chudobou. Použití PSID se od té doby ale podstatně rozšířilo. Mezi nejvýznamnější oblasti, kde jsou dnes data používána, patří mezigenerační studie, studium demografických trendů a studium tzv. kolektivních efektů (*neighborhood effects*).

Povaha dat umožňuje výzkumníkům unikátní dlouhodobé komparace prováděné na stejných osobách nebo rodinných jednotkách. Mimo to PSID poskytuje širokou skupinu sourozeneckých dvojic, jejichž společná analýza je v současnosti klíčem k výzkumu nepozorované heterogeneity (*unobserved heterogeneity*). Mezigenerační studie popisují jak události v rodinném rámci, které se stanou v prvních letech života dítěte, ovlivňují jeho budoucnost, pravděpodobnost života v chudobě, spoléhání se na státní sociální systém, investice do lidského kapitálu a riziko nechtěného těhotenství, a to i po kontrole celé řady osobních, rodinných a sousedských charakteristik (srov. např. Haveman et al. 1997, Duncan et al. 1998). Mnohé z těchto otázek mají významné implikace pro politické aktéry, reformu

sociálního zabezpečení, ale i například vývoj nových měr chudoby (Harris 1996, Hoyne 1997).

PSID byl rovněž využíván pro důležitou práci na analýze mezigeneračních finančních a nefinančních transferů. Antonji et al. (1996, 1997) ukázali, že mezigenerační transfery snižují ekonomické nerovnosti v příjmech domácností, ale že transfery časové jsou jen slabě asociovány s příjmem domácností. Bohatší z rodičů/tchánů/tchyní přispívají svým dětem více než chudší z nich a na druhé straně bohatší ze sourozenců přispívají svým rodičům více než chudší sourozenci, ale pokud rodiče svým dětem přispívají, dávají spíše těm chudším (e.g. Jayakody 1999, Wilhelm 1998, Couch et al. (1999)).

Jiná oblast výzkumu založeného na PSID se týká demografických trendů a jejich dopadů na ekonomické blaho lidí. Haveman et al. (1997), Corcoran a Kunz (1997) a Foster et al. (1998) zkoumali náklady a sociální dopady těhotenství nezletilých a předmanželských porodů. Blank (1998), Powel a Parcel (1997) se zabývají uspořádáním vztahů mezi rodiči a efekty rodinné struktury na pozdější životní trajektorie dětí. Brines a Joyner (1999) se pokusili zjistit, co k sobě v čase pojí kohabituující partnery. Mnoho dalších autorů studovalo vztah mezi manželstvím, rozpadem manželství a postavením lidí na trhu práce, příjmy a nezaměstnanost (např. Nakosteen & Zimmer 1997; Vanderklauw, 1996), zdravím (Lillard & Waite, 1995; Lillard and Panis, 1996), vnitřními zdroji domácností (Ono, 1998). Moffit et al. (1998) našli jen slabou korelaci mezi příjmem sociálních dávek pro rodiny se závislými dětmi (tzv. AFDC) a tendencí ke kohabitaci. Whittington a Alm (1997) se zabývali efektem institutu společného zdanění manželů na pravděpodobnost rozvodu.

Jednou z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí moderních sociálních věd je výzkum tzv. kolektivních efektů (*neighborhood effects*), tj. efektů komunitního a sousedského života na průběh života jednotlivců. Scott a Crowder (1999) zjistili, že rostoucí míra chudoby ve čtvrti, kde žena žije, oslabuje vazbu mezi porodem dítěte a vstupem do manželství. Forester a McLanahan (1996) ukázali, jak podmínky v sousedství ovlivňují pravděpodobnost dokončení střední školy. Sucoff a Upchurch (1998) zase ukázali, že dospívání v rasově segregovaném sousedství zvyšuje pravděpodobnost předmanželského porodu u dívek o 50 % ve srovnání s dívkami z rasově smíšených čtvrtí.

Budoucnost PSID a výzva pro český sociální výzkum

PSID se bude muset do budoucna vyrovnat s rostoucími nároky na jeho reprezentativitu vzhledem k migrantům v USA a bude muset pokrýt nová témata související s proměnami americké společnosti. Až do začátku devadesátých let byl PSID reprezentativní jen za nemigrační část americké populace. Spolu s rostoucí

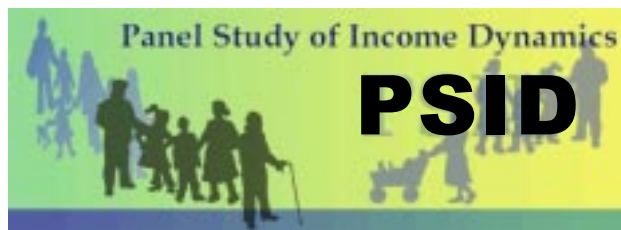
imigraci ale byly do výzkumu dodávány nové rodiny. Ne všechny tyto dodatky se setkaly v odborné veřejnosti se souhlasem. Přesto je PSID nejvýznamnějším zdrojem dat svého typu a jeho kvalita se stále zlepšuje.

Pravděpodobně nejvýznamnější výzvou pro analytiku používající PSID je odpověď na otázku jak "nová ekonomika" mění situaci na trhu práce. Podle předběžných výsledků se ukazuje, že cena vzdělání na trhu práce je v segmentu nových technologií mnohem vyšší, než v tradičních odvětvích. Nejsou ovšem dosud patřičně prozkoumány možné negativní dopady na mzdy a stabilitu zaměstnání v nové ekonomice (např. nestabilita příjmů, menší pracovní jistota atp.).

Nejaktuálnější výzvou pro ČR v souvislosti s PSID je založení tradice sociálního zpravodajství a založení panelového výzkumu české populace. Jak je patrné z výše uvedeného přehledu, řadu klíčových společenských témat nelze zkoumat při absenci panelových dat.

Reference:

- Altonji, J. G., and T. A. Dunn. 1996. "Effects of family characteristics on the return to education". *The Review of Economics and Statistics* 78: 692-704.
- Altonji, J. G., F. Hayashi, and L. Kotlikoff. 1997. "Parental Altruism and Inter Vivos Transfers: Theory and Evidence". *Journal of Political Economy* 105/6: 1121-66.
- Blank, Susan. 1998. "Hearth and Home: The Living Arrangements of Mexican Immigrants and U.S.-Born Mexican Americans". *Sociological Forum* 13/1: 35-57.
- Brines, Julie, and Kara Joyner. 1999. "The Ties that Bind: Principles of Cohesion in Cohabitation and Marriage". *American Sociological Review* 64: 333-55.
- Corcoran, Mary, and James P. Kunz. 1997. "Do Unmarried Births Among African-American Teens Lead to Adult Poverty?" *Social Service Review* (June 1997):274-87.
- Couch, Kenneth A., Mary C. Daly, and Douglas A. Wolf. 1999. "Time? Money? Both? The Allocation of Resources to Older Parents". *Demography* 36/2: 219-32.
- Duncan, Greg J., Wei-Jun J. Yeung, Jeanne Brooks-Gunn, and Judith Smith. 1998. "How Much Does Childhood Poverty Affect the Life Chances of Children?" *American Sociological Review* 63/3: 406-23.
- Duncan, Greg J., and Saul D. Hoffman (1985). "A Reconsideration of the Economic Consequences of Divorce." *Demography* 22: 485-497.
- Foster, E. Michael, Damon Jones, and Saul Hoffman. 1998. "The Economic Impact of Nonmarital Childbearing: How Are Older, Single Mothers Faring?" *Journal of Marriage and the Family* 60/1: 163-74.
- Foster, E. Michael, and Sara McLanahan. 1996. "An Illustration of the Use of Instrumental Variables: Do Neighborhood Conditions Affect a Young Person's Chance of Finishing High School?" *Psychological Methods* 1/3: 249-60.
- Harris, K. M. 1996. "Life After Welfare: Women, Work and Repeat Dependency". *American Sociological Review* 61/3: 407-26.

Internet:

<http://www.isr.umich.edu/src/psid/>

- Haveman, Robert, Barbara Wolfe, and Kathryn Wilson. 1997. *Childhood Poverty and Adolescent Schooling and Fertility Outcomes: Reduced-Form and Structural Estimates. Consequences of Growing Up Poor*. Eds. Greg J. Duncan, and Jeanne Brooks-Gunn, 419-60. New York: Russell Sage Foundation.
- Hoffman, Saul D. 1977. "Marital Instability and the Economic Status of Women." *Demography* 14: 67 - 76.
- Jayakody, Rukmalie. 1998. "Race Differences in Intergenerational Financial Assistance". *Journal of Family Issues* 19/5: 508 - 33.
- Moffitt, Robert, Robert Reville, and Anne E. Winkler. 1998. "Beyond Single Mothers: Cohabitation and Marriage in the AFDC Program". *Demography* 35/3: 259 - 78.
- Nakosteen, Robert, and Michael Zimmer. 1997. "Men, Money, and Marriage: Are High Earners More Prone than Low Earners to Marry?" *Social Science Quarterly* 78/1: 66 - 82.
- Lillard, Lee, and Constantijn W. A. Panis. 1996. "Marital Status and Mortality: The Role of Health". *Demography* 33/3: 313-27.
- Lillard, Lee A., and Linda J. Waite. 1995. "Til Death Do Us Part: Marital Disruption and Mortality." *American Journal of Sociology* 100:1131-1156.
- Ono, Hiromi. 1998. "Husbands' and Wives' Resources and Marital Dissolution". *Journal of Marriage and the Family* 60/3: 674-89.
- Powell, Mary Ann, and Toby L. Parcel. 1997. Effects of Family Structure on the Earnings Attainment Process: Differences by Gender. *Journal of Marriage and the Family* 59, no. 2: 419 - 33.
- South, Scott J., and Kyle D. Crowder. 1999. "Neighborhood Effects on Family Formation: Concentrated Poverty and Beyond". *American Sociological Review* 64: 113 - 32.
- Suocff, Clea A., and Dawn M. Upchurch. 1998. "Neighborhood Context and the Risk of Childbearing Among Metropolitan-Area Black Adolescents". *American Sociological Review* 63/4: 571 - 85.
- Vanderklaau, Wilbert. 1996. "Female Labor Supply and Marital Status Decisions: A Life-Cycle Model". *Review of Economic Studies* 63/2: 199 - 235.
- Wilhelm, Mark. 1996. "Bequest Behavior and the Effect of Heirs' Earnings: Testing the Altruistic Model of Bequests". *The American Economic Review* 86/4: 874 - 92.
- Whittington, Leslie, and James Alm. 1997. "Til Death or Taxes Do Us Part: The Effect of Income Taxation on Divorce". *The Journal of Human Resources* 32/2: 388 - 412.

Sociologický datový archiv je členem CESSDA

Jindřich Krejčí

Sociologický ústav AV ČR,
vedoucí Sociologického datového archivu

Rada evropských datových archivů sociálních věd (CESSDA - Council of European Social Science Data Archives) je jednou z vůdčích mezinárodních organizací v oblasti archivace sociálních dat. CESSDA byla založena v roce 1976. Jejím obecným cílem je podpora akvizice, archivace a distribuce elektronicky zpracovatelných dat pro účely výuky a výzkum v oblasti sociálních věd. Organizace se zaměřuje především na podporu tvorby a aplikace nových procedur a technologií při výměně dat mezi archivy a mezi archivy a uživateli,

vytváří zázemí pro postupnou integraci datových služeb v Evropě, podporuje nové a málo rozvinuté aktivity v oblasti datových služeb a koordinuje spolupráci s datovými organizacemi mimo Evropu.

Český Sociologický datový archiv (SDA) byl přijat do CESSDA v dubnu tohoto roku. Archiv se tím zapojil do stávajícího systému výměny datových souborů. SDA, stejně jako ostatní členové CESSDA, zajišťuje datové služby nadále především na lokální úrovni, může však zprostředkovat přístup k datovým souborům ostatních členských archivů. Stejným způsobem byl pro zahraniční zájemce otevřen nový přístup k českým datům. Členství archivu v mezinárodní

organizaci znamená navíc i značné zviditelnění v celosvětovém měřítku. Podstatná je též existence systému dělbý práce při vytváření nových technologií a společné sdílení výsledků v rámci CESSDA. Zapojení SDA do mezinárodních projektů by proto mělo v budoucnu přinést další zlepšení datových služeb a infrastruktury sociálního výzkumu v České republice a pomoci udržet je v kontaktu se světovým standardem.

CESSDA Council of European
Social Science Data Archives
<http://www.nsd.uib.no/cessda>

Integrovaný datový katalog CESSDA

Vedle organizace činnosti evropských archivů CESSDA provozuje též vlastní službu v oblasti poskytování dat. Internetový Integrovaný datový katalog umožňuje prohlédávání datových knihoven sedmi evropských archivů, izraelského SSSA a archivu mezinárodní organizace ICPSR, která sídlí v USA a spravuje největší datovou knihovnu na světě. Databáze českého archivu SDA zatím součástí katalogu není. Katalog obsahuje možnost vyhledávání podle názvu výzkumu, jmen osob a institucí, časového období a uzemí, které výzkum pokrývá, a vyhledávání v abstraktech výzkumů. Výsledkem je přístup k podrobné strukturované informaci o šetření, údaje o dostupnosti a odkaz na příslušný archiv, kde je data možné objednat.

Integrovaný datový katalog představuje důležitý krok na cestě k postupnému propojování datových služeb. Zatím je to jediný všeobecný a plně funkční internetový nástroj v této oblasti. Vzhledem k rychlému vývoji informačních technologií však již není nejnovější. Jednou jeho nevýhodou je starší technologie, která nedovoluje důsledně využít současné možnosti prezentace dat a žádoucím způsobem zrychlit, zpřehlednit a rozšířit služby. Druhou nevýhodou je ne zcela jednotná struktura informací vkládaných jednotlivými archivy. Vyhledávání je proto někdy poněkud těžkopádné. Ne vždy je možné dostat kompletní informaci na základě pouze jednoho vyhledávacího klíče. Zadání, které je vhodné pro strukturu informací z jednoho archivu, nemusí dát uspokojivý výsledek pro druhý archiv.

V současné době probíhají dva projekty, které by měly tento stav podstatně zlepšit. Projekt DDI (*Data Documentation Initiative*) vyvinul jednotný standard pro informace o datových souborech a projekt NESSTAR připravuje zcela nový integrovaný systém a nástroj pro vyhledávání a prezentaci těchto informací.

Kontakty na členské archivy CESSDA a přístup k Integrovanému datovému katalogu jsou dostupné na internetových stránkách organizace (viz odkaz nahoře). Projekt NESSTAR má vlastní stránky, kde jsou k dispozici podrobné informace o projektu a zkušební verze programu NESSTAR EXPLORER, který již nyní umožní prohledávat knihovny britského archivu UK Data, dánského DDA, norského NSD a finského FSD.

NESSTAR: <http://www.nesstar.org/>
Networked European Social Science Tools and Resources

OPRAVA V SDA Info 4/2001: V článku Adély Seidlové *Výzkum poslanců a senátorů Parlamentu ČR*, je uvedena chybná informace o průběhu dotazování. Při popisu čtvrté fáze výzkumu (str. 2 nahoře) je **chybně uvedeno, že terénní práce proběhly na 19. schůzi Senátu. Správně je, že terénní práce proběhly na 22. schůzi Senátu.** Autorka a redakce SDA Info se omlouvají za chybný údaj.

Světová databáze štěstí (World Database of Happiness)

Petr Soukup

Sociologický ústav AV ČR,
člen týmu Datového archivu

Profesor Veenhoven si vytyčil úkol sestavit databázi věnující se teoretickým i empirickým pojednáním o štěstí, jeho vnímání, faktorů ovlivňujících štěstí apod. Úsilí nebylo vynaloženo nadarmo. Současná databáze je poměrně ohromujícím dílem a díky Internetu má k databázi nyní přístup celý svět.

Výzkumy životního stylu

Kvalita života, životní styl, úspěch a štěstí patří dnes k tématům, která si oblíbila média i sociologové. V západní Evropě se již delší dobu provádí akademické výzkumy životního stylu. Ve srovnání s nimi jsou u nás zatím činěny jen nesmělé pokusy. Příkladem zpracování tohoto tématu je výzkum Deset let společenské transformace. V komerční sféře jsou šetření životního stylu prováděny v ČR od 1. poloviny devadesátých let¹. Vzhledem k zatím menší zkušenosti české empirické sociologie i výzkumníků privátního sektoru se zkoumáním životního stylu a spjatých problémů je jistě zajímavé seznámit se s úsilím týmu profesora Ruuta Veenhovenena z univerzity Erasmus v Rotterdamu.

Databáze

Na počátku popisu možností a obsahu databáze se sluší říci, že informace jsou v anglickém jazyce a hlavní orientace databáze je směřována na anglické jazykové oblasti. Kromě studií v angličtině ovšem nalezneme také studie v němčině a Veenhovenově rodné holandštině, poměrně málo je studií francouzských, španělských a japonských.

Databáze je členěna do čtyř základních částí:

- Bibliografie štěstí (*Bibliography of Happiness*),
- Katalog štěstí v národech (*Catalogue of Happiness in Nations*),
- Katalog korelátů štěstí (*Catalogue of Happiness Correlates*) a
- Adresář výzkumníků (*Directory of Investigators*).

V následujícím textu stručně popíši jednotlivé části databáze, nejdříve se však zmíním o způsobu, jak je v databázi chápán samotný pojem štěstí.

Štěstí a jeho definice

Společně s klasikem bychom mohli zvolat: Co je štěstí? Namísto klasicky zlaté mušky nám však databáze štěstí nabízí definice a koncepty myslitelů nejrůznějších dob. Již v řecké filozofii lze nalézt

spřízněné kategorie, v dnešní době se štěstí jedince považuje za jednu z nejdůležitějších hodnot. O štěstí píší vědci z rozličných oborů – lékařské vědy, filozofie, sociální vědy. Tomu ovšem odpovídá i určitá roztržitost pojetí štěstí. Díky ní je velice obtížné utvořit si nějaký jednotný obrázek o poznání tohoto předmětu. K lepšímu přehledu a využití širokého spektra existujících studií a empirických výzkumů o štěstí má sloužit popisovaná databáze.

Jak definovat štěstí, resp. jakou definici nám nabízí profesor Veenhoven? Štěstí je dle Veenhovenena jistým stupněm, kterým jedinec oceňuje pozitivně svůj život jako celek². Jde o subjektivní soud jedince o svém životě jako celku. Jako synonyma pojmu štěstí (*happiness*) nabízí Veenhoven další dva anglické výrazy: *life-satisfaction* a *psychological well-being*³, tedy spokojenost s životem a duševní pohoda.

Stručně si projdeme jednotlivé pojmy uvedené definice. Slovo štěstí nevyjadřuje přítomnost nebo nepřítomnost fenoménu a nelze jej tudíž vyjádřit nějakou dichotomickou (alternativní) proměnnou s hodnotami 0 a 1. Jde o stupeň, který vyjadřuje míru štěstí. Dalším pojmem v definici je jedinec. Štěstí oceňuje osoba ve vztahu ke svému životu, pod štěstím nemáme na mysli např. štěstí (blaho) národa. Jako šťastný se jedinec subjektivně cítí či necítí, neexistuje tedy žádné jednoznačné objektivní kritérium, dle kterého by bylo možné štěstí rozhraničovat. Zbývajícími pojmy v definici jsou soud (ocenění) a život jako celek. Pro posouzení zda jsem či nejsem šťasten je tedy potřeba podat intelektuální výkon, jednoduše řečeno zamyslet se nad tím. Posouzení života jako celku si žádá zhodnotit minulý vývoj, současný stav a vyhlídky jedince do budoucna. Některé existující koncepty měření štěstí jsou zaměřeny spíše do minulosti, některé mapují současnost a jiné se odvíjí od hodnocení budoucích vyhlídek. Posoudit život jako celek znamená nebrat v ohled dílčí sféry života jako je manželství, zaměstnání zejména v současnosti. Hodnotit je potřeba všechny časové roviny a všechny oblasti života najednou.

Tři varianty štěstí

Pro úplné zarámování základní teoretické koncepce štěstí a pro zachycení základní filozofie databáze je vhodné krátce zmínit systém členění na tři typy štěstí, který navrhl profesor Veenhoven. Jedná se o celkové štěstí (*overall happiness*), hédonickou úroveň citů (*hedonic level of affect*) a uspokojení (*contentment*). Koncept celkového štěstí je popsán výše. Koncept hédonické úrovně citů se týká příjemných zážitků v citové oblasti (tedy citů, emocí a nálad). Citová sféra je velmi nestálá. Veenhoven má při uvedení konceptu na mysli charakteristickou, tj. průměrnou, dlouhodobou úroveň citů. Koncept uspokojení zachycuje stupeň naplnění jedincových aspirací⁴. Předpokladem je, že jedinec má jisté tužby a zná cesty jak jich dosáhnout. Poté je již možné hodnotit naplnění těchto tužeb, popřípadě je odhadovat do budoucna a získat tak míru jedincova uspokojení.

Tabulka 1. Počty studií v databázi dle roku vzniku.

Rok vzniku	Počty studií	Rok vzniku	Počty studií
Před 1900	16	1951-1960	58
1901-1910	3	1961-1970	200
1911-1920	5	1971-1980	811
1921-1930	14	1981-1990	1336
1931-1940	23	1991-2000	531
1941-1950	18	Nedatováno	7

Štěstí je v celé databázi chápáno jako cosi subjektivního, do jisté míry nezávislého na objektivních skutečnostech jakými jsou např. duševní zdraví, dostatečné finanční zajištění aj. Jak už bylo uvedeno v definici štěstí, jde o posouzení života jako celku a nikoliv jeho jednotlivých sfér. Podle Veenhovena též štěstí nelze chápat jako opozitum slova deprese - lidé v depresi jsou zpravidla nešťastní, opačná implikace však zdaleka neplatí.

Možnosti měření třech variant štěstí jsou následující. První a třetí variantu, celkové štěstí a uspokojení, je podle autorů databáze možno měřit jen přímým dotazováním. Hédonická úroveň citů může být měřena přímým dotazováním, projektivními testy a hodnocením provedeným přáteli na základě neverbálního chování jedince. Sami autoři přitom preferují přímé dotazování.

Bibliografie štěstí

První složkou databáze štěstí je bibliografie štěstí. K červnu 1998 obsahovala 3 007 studií o štěstí a každý rok má podle odhadu přibývat zhruba 150 studií. V tabulce 1. je uvedeno rozdělení studií dle roku vzniku. Z hlediska oboru převažují studie společenskovední (2 927), 125 studií spadá do lékařských disciplín a 88 studií je filozofických. Hlavní předmět studií je rozčleněn do 5 kategorií: koncept štěstí, měření štěstí, určující činitelé, důsledky a víra a hodnoty spjaté se štěstím. Nejvíce studií v databázi je věnováno činitelům, na nichž je štěstí osoby závislé (2 436 studií), 500 studií je věnováno měřicím nástrojům. Jednotlivé studie mohou být zařazeny i do více kategorií. Z hlediska úhlu pohledu na předmět studia převažují jednorázové empirické studie zaměřené na současnost. Existují však i longitudinální studie a srovnávací mezikulturní studie.

Z hlediska popsaných tří variant štěstí převažují empirické práce zaměřené na celkové štěstí (1 126), nejméně studií je zařazených ke konceptu uspokojení (55).

Z mnoha jmen autorů prací zahrnutých do bibliografie vybírám jen ta opravdu nejznámější: Paul Abramson, který je spolupracovníkem Ronalda Ingleharta, zakladatel psychoanalýzy - Sigmund Freud, zakladatel výzkumu veřejného mínění v USA George H. Gallup, český sociolog působící v Británii Jaroslav Krejčí, německá "klasička" výzkumu veřejného mínění Noelle-Neumann a paleontolog, teolog a filozof Teilhard de Chardin. Samozřejmě nechybí ani Veenhovenovo

jméno. Vyhledávání v bibliografii štěstí je možné podle předmětu i autora.

Katalog štěstí v národech

V této části databáze se lze seznámit s empirickými výsledky měření štěstí v jednotlivých zemích. Jsou zde jen výsledky měření dospělé populace, které jsou založeny na první variantě štěstí (ocenění života jedincem jako celku). V databázi lze nalézt 1 592 národních výsledků z 85 zemí světa z let 1945 až 2000. Pro 15 zemí existují v katalogu časové řady dvacet a více let dlouhé. Katalog obsahuje navíc též popis jednotlivých indikátorů štěstí v šetřeních, z nichž výsledky pochází, tabulky četností, průměry a směrodatné odchylky. Dále je u každého šetření uveden údaj o počtu respondentů a návratnosti, odkaz na samotné šetření a instituci, která jej provedla, popř. odkaz na zdroj, ze kterého je možné získat příslušný datový soubor. Na Internetu je dostupný kompletní katalog štěstí, který obsahuje data z šetření zaměřených na děti a mládež, staré lidi aj. Rozšířený katalog je ve formátu pro databázový program MS-ACCESS a pro práci s ním je nutné si ho stáhnout na vlastní počítač.

Katalog korelátů štěstí

Tato část databáze štěstí obsahuje 7 476 zjištění ze 705 studií provedených u 140 národů v letech 1911 až 2000. Pojmem korelátů štěstí jsou míněny fenomény, které mají vliv na jedincovo ocenění vlastního života. Katalog korelátů obsahuje naměřené hodnoty, základní informace o šetření, z nějž příslušný výsledek pochází a odkaz na publikaci, v níž byl korelát uveden. Samozřejmostí je popis instrumentu, kterým bylo měření provedeno.

Adresář výzkumníků

Poslední částí databáze je adresář výzkumníků zabývajících se tématem štěstí. Nachází se v něm 3 334 jmen a kontaktů na příslušné osoby. Dlužno dodat, že tento adresář není dostupný na Internetu, lze jej získat na požádání a jen pro vědecké účely. Objednávku s příslušným důvodem je možno učinit přes Internet.

Závěrem

Tento článek byl jen letmým seznámením s databází štěstí a měl by vybídnout všechny výzkumníky zabývající se kvalitou života, životním stylem k návštěvě stránek připravených týmem profesora Veenhovena. Kromě pasivního získávání informací a inspirace je možné do databáze také aktivně přispět. Zařazení do databáze není omezeno pouze na publikace článků či empirických výsledků v některé z oficiálních forem (časopisy, pracovní texty aj.), přispět lze vlastními výsledky přímo. Proto není tak obtížné stát se jedním z přispěvatelů databáze. Pokud někdo z českých empiriků či teoretiků na základě tohoto textu do databáze přispěje, nebyl tento článek psán nadarmo.

Poznámky:

- 1) Na základě dat z roku 1998 byla zpracována publikace Friedlanerová, Tuček a MEDIAN, 2000.
- 2) Bližší podrobnosti ke konceptu a definici viz Veenhoven, 1984.
- 3) Pojem „well-being“ patří k základním pojmům Inglehartovy postmodernizační teorie (přesun od „survival values“ k „well-being values“, viz Inglehart, 1997. V databázi štěstí je ostatně uvedeno 12 Inglehartových publikací.
- 4) Na obdobnou koncepci měření štěstí u Carlyla („štěstí“ je možno vyjádřit zlomkem, v němž čitatel představuje výkon a jmenovatel aspiraci) upozorňuje R. K. Merton ve studii Sociální struktura a anomie (Studie ze sociologické teorie, 2000: pozn. č. 35, str. 164).

Reference:

- Friedlanerová, Tuček a MEDIAN. 2000. *Češi na prahu nového tisíciletí*. Praha: SLON.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization*. Princeton: Princeton University Press.
- Studie ze sociologické teorie*. 2000. Praha: SLON.
- Veenhoven, R. 1984. *Conditions of Happiness*. Kluwer Academic.
- Veenhoven, R. 2000. "The Four Qualities of Life (Ordering Concepts and Measures of the Good Life)". *Journal of Happiness Studies* 1/2000: 1 - 39 (<http://www.wkap.nl/journalhome.htm/1389-4978>)

WORLD DATABASE OF HAPPINESS
 Continuous register of scientific research on subjective appreciation of life
<http://www.eur.nl/fsw/research/happiness>
 Directed by Ruut Veenhoven, Erasmus University Rotterdam

CVVM Centrum pro výzkum veřejného mínění

Alice Glasová

Sociologický ústav AV ČR, CVVM

Se Sociologickým ústavem AV ČR se dnem 31. 12. 2000 sloučil Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM), který po mnoho let působil v rámci statistického úřadu. Samotné IVVM již mělo několik předchůdců. První institucí, která se systematicky zabývala výzkumem veřejného mínění u nás, byl Československý ústav pro výzkum veřejného mínění. Vznikl v roce 1945 jako součást Ministerstva informací a jeho činnost byla ukončena z důvodů "nepotřebnosti" v roce 1950. V roce 1967 se tato instituce poprvé ocitla na půdě Akademie věd. V jejím rámci byl zřízen Ústav pro výzkum veřejného mínění, který se v roce 1972 stal součástí Federálního statistického úřadu (FSÚ) a byl přímo podřízen ÚV KSČ. Tento stav trval až do listopadu 1989. Institut pro výzkum veřejného mínění byl zřízen 14. února 1990 při FSÚ a od 1. ledna 1993, kdy byla ukončena jeho federální působnost, až do konce loňského roku, byl součástí Českého statistického úřadu.

Nově ustavené Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) SoÚ AV ČR nadále zabezpečuje dosud prováděný výzkum veřejného mínění, navazuje na program prováděných výzkumů a na prezentaci jejich výsledků

občanům, sdělovacím prostředkům a institucím veřejné sféry, tak, aby tato nekomerční služba veřejnosti nebyla narušena. Kromě periodických šetření veřejného mínění bude během letošního roku v rámci CVVM zahájen též program badatelského výzkumu.

CVVM má díky své historii i poměrně bohatý archivní materiál, který se ve spolupráci se Sociologickým datovým archivem nyní postupně zpřístupňuje. V současném datovém archivu CVVM jsou uložena data z výzkumů z let 1989-2000 (120 kontinuálních a 50 monotematických výzkumů), ojediněle se zachovala data také z výzkumů z let 1971-1988. Ve spisovém archivu jsou uloženy závěrečné zprávy, tiskové informace, popřípadě tabulkové přílohy za období 1972-2001. Základní informace o CVVM a některé tiskové zprávy jsou dostupné na Internetu.

Adresa: CVVM SoÚ AV ČR,
V Holešovičkách 41,
182 09 Praha 8

E-mail: CVVM@soc.cas.cz

Telefon: (02) 868 401 29

Fax: (02) 868 401 30,

Internet: <http://cvvm.soc.cas.cz/cvvm/>

SDA SOCIOLOGICKÝ DATOVÝ ARCHIV SoÚ AV ČR

Sociologický datový archiv (SDA) je knihovna elektronických souborů primárních dat ze sociologických výzkumů.

Tel.: (02) 2222 0099, l. 231; fax: (02) 2222 1658;
e-mail: archiv@soc.cas.cz

Internet: <http://archiv.soc.cas.cz/>

SDA Info - Informační bulletin Sociologického datového archivu vydává Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Bulletin vychází čtvrtletně a je distribuován zdarma. Číslo 1 třetího ročníku vyšlo v květnu 2001 v nákladu 400 ks. Vydání bulletinu připravil tým Datového archivu: Jindřich Krejčí (vedoucí), Petr Soukup a Jiří Lach. Korespondenci, prosím, posílejte na adresu: Sociologický ústav AV ČR, Sociologický datový archiv, Jilská 1, Praha 1, 110 00, nebo na e-mail: archiv@soc.cas.cz. Sociologický datový archiv je pracovištěm Sociologického ústavu Akademie věd České republiky.

ISSN 1212-995X